

امید حسینی‌نژاد

از همان زمان که تاریخ حیات بشر رقم خورد، زنان پایه‌یا و هم‌دوش مردان در همه عرصه‌های زندگی حضور داشتند. زنانی که استمرار حیات بشریت به دست آنان رقم می‌خورد و مفتخر به تربیت مردان بزرگ تاریخ بوده‌اند، همواره سهم بسزایی در تأثیرگذاری بر همه شئون اجتماعی و سیاسی داشته‌اند. ادیان الهی بر نقش زنان در صحنه خانوادگی و اجتماعی تأکید کرده و آن‌ها را مکمل مردان در نقش آفرینی در سیر تمدن بشری می‌شناسند. مکتب اسلام در پرتو راهنمایی‌های قرآن و سنت نبوی و عترت رسول مکرم اسلام، آنچه را که شایسته‌زن بود به او اعطا کرد و شرایط شئون اسلامی و انسانی و با توجه به استعداد‌های به ودیعت گرفته‌شده، در همه میدان‌ها که نیاز به حضور اوست، نقش ایفا کند.

یکی از عرصه‌های جدید مطالعات در حوزه فقه شیعی، پژوهش درباره جایگاه زن در استنباط‌های فقهی است. آثار تحلیلی متعددی در طول سال‌ها در این باره نوشته شده است. برخی با رویکرد انتقادی به مطالعه این مسئله پرداخته‌اند و ضعف‌های فقه را در این زمینه برشمرده‌اند. برای بررسی هرچه بهتر این مسئله نیازمند رویکردهای انتقادی سازنده‌ای هستیم. در این گفت‌وگو با دکتر حسن انصاری، عضو هیئت علمی مدرسه مطالعات تاریخی مؤسسه مطالعات پیشرفته پرینستون آمریکا، به شاخصه‌ها و جایگاه زن در فقه اسلامی و شیعی پرداخته ایم.

● تصویری که دین اسلام از زن و جایگاه او در اجتماع می‌دهد، چگونه است؟

اگر از فرهنگ دینی مسلمانان و خود متن مقدس آنان یعنی قرآن آغاز کنیم، بی‌تردید باید بر این نکته تأکید کرد که زن از دیدگاه قرآن دست کم در ارتباط با خداوند و وظایفی که در برابر خداوند برعهده دارد، مانند و همسان مرد است. زن سهمی بالاتر از مرد یا کمتر از او در برخورداری از ایمان به خداوند یا پرستش او و در انجام برخی آیین‌های عبادی مانند نماز ندارد. زن مانند مرد طبق آنچه در قرآن تأکید شده، براساس فطرت الهی به دنیا آمده است و اگر هم حوا، نخستین زن، فریب ابلیس را می‌خورد، سهم او برابر است با فریب‌سازده‌ای

آدم، نخستین انسان، و نه فزون‌تر از او، او سهمی در فریب خوردن شویش، آدم، ندارد و بدین ترتیب زن نماد فریب یا «گناه نخستین» نیست یا سهمی فزون‌تر ندارد. به‌طور کلی تصویری که متون اصلی دینی در اسلام از زن ارائه می‌دهند، تصویری است از پاکی و طهارت زن که می‌تواند همسان مرد و نه فزون‌تر از او فریب ابلیس را بخورد یا آلوده به گناه شود. تا آنجا که به آیین‌های صرفا دینی مربوط می‌شود، زن و مرد در اسلام از وظایف برابری برخوردارند. این امر البته درباره حقوق اجتماعی متفاوت است و زن و مرد از نقطه نظر قرآن یا تعالیم اسلامی عینا از حقوق یا وظایف برابری برخوردار نیستند. این مسئله البته بنابر تفاوت‌هایی که میان تفسیر از شریعت و مسائل فقهی/حقوقی در میان تشیع و تسنن وجود دارد، تفاوت می‌کند.

● مؤلفه‌های اجتماعی

زن در مذهب تشیع در مقایسه با مذاهب اسلامی دیگر چیست؟

در تشیع مسئله زن البته جوانب مهمی به خود می‌گیرد. نسل حضرت محمد^(ص) فقط از طریق فاطمه^(ص)، دخترش،

تداوم می‌یابد. او نه‌تنها دختر پیامبر^(ص) است، بلکه از نقطه‌نظر شیعی او مادر امامان شیعه و منتقل کننده میراث پیامبر^(ص) به امامان شیعی و همه فرزندان پیامبر^(ص) از نسل‌های بعدی است. جایگاه فاطمه^(ص) به عنوان همسر علی بن ابی‌طالب^(ع)، داماد و پسرعموی پیامبر^(ص) و امام نخست شیعیان، اهمیتی دوچندان می‌یابد. در روایات شیعی احترام فوق‌العاده‌ای از سوی پیامبر^(ص) برای دخترش به تصویر کشیده می‌شود و این خود سهم بسیار مهمی در جایگاه زن در سنت و خاطره جمعی شیعیان بازی کرده است. بنابراین فاطمه^(ص) از آن نظر که زن است، مانعی ندارد تا در مقام پیشوایان الهی شیعی قلمداد شود، پیشوایانی که نه‌تنها پاکی و طهارت خدایی و نورانیت ازلی آنان را فراگرفته است، بلکه در مقام معلمان امت اسلامی و رهبرانی الهی معرفی می‌شوند. تا امروز در جوامع شیعی، فاطمه^(ص) یک الگوست، الگویی که برای کسب دانش به زنان شیعه

امروز در جوامع شیعی، حضرت فاطمه(س) یک الگوست

معرفی می‌شود.

● این نگاه متفاوت به جایگاه زن در مذهب تشیع چه تأثیرهایی در حوزه ورود زنان به تحولات اجتماعی داشته است؟

همین نگاه متفاوت راه را برای حضور زنان در جامعه ایران به‌عنوان کشوری با اکثریت شیعی فراهم کرد، نه تنها در عرصه‌های مشارکت سیاسی و اجتماعی، بلکه در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی. به نحوی که مشارکت زنان در این امور نه‌تنها با بیشتر کشورهای اسلامی دیگر از لحاظ کمیت مقایسه پذیر نیست، بلکه حتی با ایران دوران پهلوی هم که در آن بر آزادی زنان به‌عنوان دستاورد تجدد تأکید فراوان می‌شد، مقایسه‌شدنی نیست. این امر البته پیامدهای خاص خود را در ایران شیعی در مقایسه با

بسیاری کشورهای اسلامی دیگر که شیعی نیستند، به همراه داشته است. در سال‌های متمادی زنان در جامعه ایران مطالبات ر و ز ا فز و نی داشته‌اند. متوسط

سواد عمومی در میان جامعه زنان رشدی فزاینده داشته و همراه با آن فضا را برای آشنایی زنان با مدرنیته و عناصر مختلف تجدد فراهم کرده است. امروزه در ایران مطالبات زنان خود به مطالبه‌ای مدنی تبدیل شده است. حضور زنان در عرصه انتخاب و پست‌های دولتی، نهاد‌های منتخب، مانند مجلس شورای اسلامی و

از عوامل مؤثر در راستای تغییر بینش به

زنان در نظامات حقوقی، این بوده است

که زن‌ان بسیاری در جامعه ایران بعد از

انقلاب در راستای الگوبری از جایگاه

حضرت فاطمه(س) و حضرت زینب(س) در

اندیشه شیعی به تحصیلات دینی در مراکز

آموزشی علوم دینی در قم و تهران و شهرهای

دیگر روی آوردند

شوراها و همچنین مشارکت زنان در مقام وزیر و اعضای کابینه‌های دولت‌های مختلف، خود از نمونه‌های شایان ذکر در این میان است. با این‌همه این یگانه بازتاب این رویکرد به زن نیست. زنان حضوری فعال در مطبوعات و رسانه‌ها دارند و مطالبات زن محور به‌ویژه از طریق انجمن‌های غیردولتی و رسانه‌ها رشدی روزافزون داشته است و دارد. همه این‌ها عامل مهمی بوده است برای تلطیف بسیاری از قوانین درباره زنان، در مسائلی مانند ازدواج و طلاق، مسئله ارث، مسائل جزایی خاص زنان و دیگر مسائل که گاهی نظام مردسالار در تفسیر شریعت میان زن و مرد تحکیم می‌کرده است.

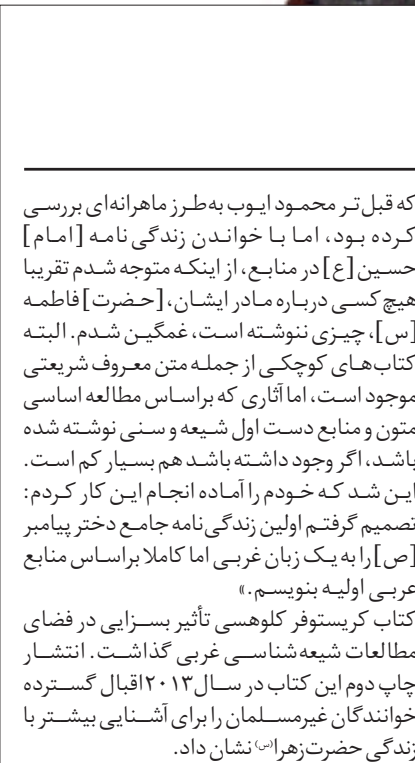
● در جامعه امروز ما قشر زنان تحصیل کرده نسبت به قبل پیشرفت چشمگیری داشته است.

سنت‌های دینی ما تا چه اندازه بر این رشد فزاینده تأثیر داشته است؟

از عوامل مؤثر در راستای تغییر بینش به زنان در نظامات حقوقی، این بوده است که زنان بسیاری در جامعه ایران بعد از انقلاب در راستای الگوبری از جایگاه حضرت فاطمه^(ص) و حضرت زینب^(ص) در اندیشه شیعی به تحصیلات دینی در مراکز آموزشی علوم دینی در قم و تهران و شهرهای دیگر روی آوردند. این تصویر از زن یعنی تصویری که از فاطمه^(ص) و زینب^(ص) در سنت شیعی عمق پیدا کرده، موجب شده است که با وجود تأکیدی که بر حفظ حجاب به‌عنوان

یک قانون لازم‌الاجرا برای همه زنان و به‌عنوان یک قانون شریعت می‌شود، بر نقش اجتماعی و سیاسی زنان از همان آغاز انقلاب اسلامی نیز تأکید شود و از آن در راستای الگوبری از حضرت فاطمه^(ص) و حضرت زینب^(ص) تفسیر شود.

حضرت زینب^(ص) بسیاری در ایران، با مشارکت در درس‌های دینی و آشنایی با مبانی مذهبی و فقهی، و در رفع بسیاری از مشکلات حقوقی مرتبط با زنان در قوانین رسمی حکومت جمهوری اسلامی که متکی بر شریعت است، تلاش کرده‌اند و می‌کنند.

از زندگی و شخصیت حضرت زهرا^(ص) پرداخته است. پروفسور کلهوسی درباره علاقه‌اش به شخصیت‌های برجسته شیعه گفته است:

«خانم فاطمه^(ص) و پسرش حسین^(ع) شخصیت‌های بسیار جذابی به‌ویژه برای مسیحیان کاتولیک هستند، زیرا هم‌سویی آشکاری بین آن‌ها و شخصیت عیسی مسیح^(ع) و حضرت مریم^(ص) در مسیحیت وجود دارد.»

وی هدف از پرداختن به زندگی حضرت زهرا^(ص) را این‌گونه شرح می‌دهد: «ابتدا قصد داشتم رساله دکتری خود را درباره زندگی [امام] حسین [ع] بنویسم به‌ویژه درباره موضوعات ناجی و رستگاری

است، یکی از همین حقیقت‌طلبانی است که سعی می‌کند با نشان دادن شباهت‌ها و نقاط مشترک بین بزرگان دین، حقیقت را درباره شخصیت پیامبر اسلام^(ص) و به‌ویژه دختر والا مقامش به تمام دنیا نشان دهد.

کلو هسی کشیش کاتولیک آفریقای جنوبی و عضو هیئت علمی مؤسسه مقدس مطالعات عربی اسلامی در ایتالیا است. وی که سال‌هاست متمرکز خود را بر روی مطالعات شیعی و قرآن قرار داده، در کتاب خود به ابعاد مختلفی

سال ۲۰۰۹ انتشارات «جورجیاس» از ناشران معروف آمریکایی، کتابی منتشر کرد به نام «فاطمه^(ص)، دختر محمد^(ص)». کتابی که نخستین اثر جامع درباره زندگی ایشان به یک زبان اروپایی محسوب می‌شد که براساس منابع دست‌اول عربی نوشته شده بود. این کتاب، زندگی‌نامه‌ای مستند درباره حضرت فاطمه^(ص) است. این کتاب مثل ده‌ها کتاب مستند دیگری است که درباره ایشان تا امروز نوشته شده است، اما فرق این اثر با دیگر کتاب‌ها در این است که نویسنده این کتاب کشیشی کاتولیک است که در جست‌وجوی حقیقت، با اسلام و شیعیان آشنا شده و عمری را وقف شناخت پیامبر اکرم^(ص) و خاندانش و به‌ویژه حضرت فاطمه^(ص) و دخترشان حضرت زینب^(ص) کرده است.

«کریستوفر پائول کلهوسی» به‌عنوان کشیشی که تحصیلات خود را در رشته شیعه‌شناسی تکمیل کرده

شهرک

روزنامه شهراهمیدوزشگزی

۵شنبه ۱۳۹۱مهرماه ۲۳ جمادی الثانی ۱۳۹۱

۱۴SHAHRAHNEWS.IR

اندیشه

حضرت زهرا چگونه اسوه‌ای است؟

دکتر رسول جعفریانعضو هیئت‌علمی دانشگاه تهران

معصومین اسوه‌هایی برای زندگی مادی و معنوی ما هستند، اسوه‌هایی که در حوزه اخلاق و فقه میراثی را برای ما به یادگار گذاشته‌اند و ما با پیروی از آنان، به رنگ آنان در می‌آییم. بنابراین تلاش برای از دسترس خارج کردن معصومین، در سایه عبارات غلوآمیز، کمترین نتیجه‌اش دور کردن آنان از درون زندگی ما انسان‌هاست که نیازمند یک الگوی منطقی و معقول و طبیعی در زندگی هستیم. اگر جز این باشد، بحث پیروی و الگوبری و تأکیدی که قرآن درباره رسول خداوند دارد که «ولکم فی رسول… اسوة حسنة» معنای جدی نخواهد داشت. بنابراین باید در زندگی فاطمه‌زهرا^(ص) در نگرِیست و به دنبال یک الگو بود. آن حضرت با همه قداست و قدسیتی که دارد و از ۴ زن برتر عالم، یعنی مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه است، و از ایشان به‌عنوان «سیده‌نساء العالمین» یاد شده است، مثل همه زنان زندگی می‌کند و در چهارچوب اخلاقیات دینی و آموزه‌های قرآن و آنچه از میراث پدر گرفته است گذران عمر می‌کند. در اینجا به چند نمونه از مواردی که از سیره آن حضرت در منابع معتبر نقل شده است می‌پردازیم. «کلینی» در کتاب «کافی» از منابع خود نقل کرده است که امام صادق^(ع) فرمود: «علی^(ع) شیبه‌ترین مردم در روش و سیره به رسول… بود. خودش نان و روغن می‌خورد، اما به مردم نان و گوشت می‌خوراند. آن حضرت فرمود: علی^(ع) آب می‌آورد، هیزم تهیه می‌کرد و فاطمه^(ص) گندم یا جو را آرد و خمیر می‌کرد و نان می‌پخت. امام صادق^(ع) فرمود: فاطمه‌زهرا^(ص) از زیباترین زنان بود، چنان‌که گویی ۲ گونه‌اش مانند گل است. درود خداوند بر او و بر پدر و شوهر و فرزندان طاهرش باد. «این فهد حلی گوید: روایت شده است که گره‌بوزاری ابراهیم تا حد یک میل شنیده می‌شد، آن چنان که خداوند در قرآن او را با این سخن خود ستایش کرده است که «ان ابراهیم لحلیم آواه». در وقت نماز صدایی از او شنیده می‌شد که مانند جوشیدن آب در ظرف بود. همین صدایی بود که از سینه رسول… هم شنیده می‌شد و فاطمه از ترس خدای متعال در نمازش، نفسش به شمارش می‌افتاد یکی از بهترین شب‌های سال، شب ۲۳ رمضان است. آن چنان که رسول خدا^(ص) فرش و رختخواب خویش را در دهه آخر رمضان جمع می‌کرد و اهل خانه را در این شب بیدار می‌کرد و به صورت‌های خواب‌الود آب می‌زد، چنان که فاطمه‌زهرا^(ص) نیز همه اهل خانه را از خواب بیدار می‌کرد، آن‌ها را با کم کردن غذا بیدار نگاه می‌داشت و از میانه روز تمهید کار می‌کرد و می‌فرمود: کسی که از سیر این شب بی‌نیصیب بماند، محروم است. «شیخ صدوق^(ع) با سند خود از زینب‌علی‌بن‌الحسین از پدرانش از فاطمه‌زهرا^(ص) روایت کرده است که شنیدیم رسول خدا^(ص) فرمود: «در روز جمعه ساعتی است که هر مرد مسلمانی که در آن ساعت خیری از خداوند بخواهد، خداوند نصیب او خواهد کرد. عرض کردم: آن چه ساعتی است؟ فرمود: زمانی است که نیمی از خورشید غروب کرده است. پس از آن حضرت فاطمه^(ص) به غلام خود می‌فرمود تاروی بام برود و هرگاه نصف خورشید غروب کرد، او را آگاه کند تا در آن لحظه دعا کند. «یکی از عبادات حضرت زهرا^(ص) رفتن به مزار شهدا بود. این سنت را تا آخر عمر رعایت می‌کرد، چنان‌که صدوق در کتاب شریف «من لایحضره الفقیه» نقل کرده است.

راوندی از سلمان فارسی نقل کرده است: «فاطمه زهرا نشسته بود و آسیاب دستی برابرش بود، جو را آرد می‌کرد و دسته آن خونی شده بود، حسین هم در گوشه‌ای از خانه گریه می‌کرد. عرض کردم: فضا این کارها را انجام می‌دهد. فاطمه گفت: رسول خدا^(ص) به من توصیه کرده است که یک روز فضا کارها را انجام دهد و روز دیگر من. دیروز روز او بوده است. «ابن مسعود» می‌گوید: «مردی نزد فاطمه^(ص) آمد و گفت: ای دختر پیامبر! آیا رسول خدا^(ص) چیزی برای شما باقی گذاشت که من از آن بهره ببرم؟ فاطمه جابه‌جایه خود را صدا کرد و فرمود: آن جریده را بیاور. جست‌وجو کرد، اما نیافت. حضرت فرمود: حتما باید پیدا شود. این جریده برای من معادل حسن و حسین است. پس یافت شد. در آن چنین نوشته شده بود: مؤمن نیست کسی که همسایه در دستش ایمن نیاشد. کسی که به خدا و قیامت باور دارد، همسایه‌هایش را آزار نمی‌دهد. کسی که به خدا و قیامت معتقد است، سخن‌ش‌یک گوید یا ساکت می‌ماند. خداوند انسان صبور عفیف را دوست دارد، چنان‌که از ناسزاگویی درخواستگر لجاج بغض دارد. حیا از مؤلفه‌های ایمان است و ایمان در بهشت است و فحاشی از بد زبانی است و بدزبان در جهنم است.»

«همسایه‌داری» در رفتار و گفتار حضرت فاطمه(س)

دکتر محمد رضا جواهری رفتار و گفتار حضرت فاطمه‌زهرا^(ص) برای همه جهانیان الگوی همیشگی و جاویدان است. باید شاخصه‌های مکتب فاطمی را از درون احادیث معتبر شناسایی کرد و از آن درس گرفت. یکی از این شاخصه‌ها همسایه‌داری است. امام حسن مجتبی^(ع) فرموده‌اند: دیدم مادرم فاطمه^(ص) در شب جمعه در محراب عبادت پیوسته رکوع و سجده می‌نمود و نماز می‌خواند تا صبح شد و شنیدم زنان و مردان با ایمان را نام می‌برد و برای آنان زیاد دعا می‌کرد، ولی برای خودش هیچ دعایی نکرد. پس گفتم: یا اماه! لم لاتدعین لنفسک كما تدعین لغيرک؟ ای مادرم! چرا برای خودت همان طور که برای غیر خودت دعا می‌کردی دعا نکردی؟ پاسخ داد: یا بنی! الجار ثم الدار؛ ای پسرکم! همسایه سپس خانه. با دقت در این داستان راستان که شاهد و راوی آن حسن بن علی^(ع)، فرزند حضرت فاطمه^(ص)، است، ارزش بسیار زیاد «همسایه‌داری» روشن می‌شود. به گزارش امام حسن مجتبی^(ع) شب تا صبح مادرشان، حضرت فاطمه^(ص)، مشغول دعا و نیایش بوده‌اند و فقط برای دیگران دعا کرده‌اند و در دعاها ایشان دعا‌یی برای خود و خانواده و فرزندان‌شان وجود نداشته است. صبح امام حسن^(ع) از مادر می‌پرسد: چرا همان گونه که برای دیگران دعا کردی برای خودت دعا نکردی؟ حضرت فاطمه^(ص) تقدم همسایه بر خانه را یادآوری کرده‌اند. به حکم این گفت‌وگوی فرزند و مادر، مناجات شبانه و همسایه‌داری در فرهنگ فاطمی ارزش والاّیی است. در سراسر شب تا صبح نیایش و دعا کردن برای همسایگان ۲ نکته مهم وجود دارد: یکی شب‌زنده‌داری و اقامه نماز شب و رکوع و سجود شبانه و عبادت خدا در دل شب و دیگری اختصاص دعاها به دیگران و همسایگان. لازم است فاطمیون از سیره فاطمی درس بگیرند و در زندگی خویش در راه رسیدن به سبک زندگی فاطمی گام بردارند.